

ac ratiocinio pollentiores . Uno verbo : quo sine manu ,
sineque libris iri a mente humana potest , iure profecto
veteres illi Metaphysici .

Nunquid aliud ? Indicem , inquis , rerum postulo .
Scio . Capitum indicem tu igitur in ultima pagina quaere :
copiosiore expecta . Bono sis animo . Interea lege ,
libereque , sed amice judica , ut soles : nam

Nunc ego te experiar quid ames , quid simules .
Vale .

ELEMENTORUM

METAPHYSICÆ

MATHEMATICUM IN MOREM
ADORNATORUM

P A R S T E R T I A

Qua continentur principia Psychesophiæ , & Ethicæ .

P R Æ F A T I O .

Ostquam de generalibus Ontosophiæ , &
Cosmosophiæ principiis in priori Meta-
physicæ parte differuimus , tum de Deo
ac Religione in altera ; superest , quo
integra *Metaphysicarum disciplinarum* de-
mus Elementa , ut de *Mente Anima-*
que humana pertractemus (a) .

B 3

Tra-

(a) Hanc rerum metaphysicarum partem Pneumatologiam scholæ
dixere , latius , ut patet , vocabulum angustissime capientes . Est
vero Pneumatologia ea disciplina , quæ de spiritibus πνεύματων
πνεύματος , agit . At πνεύματα , seu spiritus , Christianis Philosophis
dicuntur , Animæ humanæ , Angeli , Deus : nam de brutorum a-
nimabus anceps disceptatio est . Spiritus nomine appellantur , non
tam

Tractatio de Animabus humanis appellari solet græco vocabulo Psychologia, quasi λογος περι της ψυχης, dissertatio de Anima, quod græcum vocabulum licet pro respiratione interdum veteres Græci acceperint, nec raro pro sanguine (a); tamen philosophi pro ipsa Animi substantia, ψοια, adhibuerunt. Est autem hæc Philosophiæ pars omnium maxime quum necessaria ac utilis, tum jucunda. Enimvero nihil mortalibus esse potest aut magis necessarium, aut magis utile, quo vivant beati, quam illud, quod Deo veteres tribuerunt, nosce te ipsum: & rerum animi agnitio omnium pulcherrima Philosophis semper visa est, omniumque ferme hominum vehementem curiositatem semper ea excivit perquisitio. Ac sane qui perspectam habet animi sui naturam divinam & immortalem, non potest non præsentia, ac circumjacentia bona contemnere velut infantium crepundia vana, & fugacia: spectare vero sempiterna, atque secundum ea vitam longe nobilissimam instituere. Quanti illud est Africani (b) ! sic habeto, non esse te mortalem, sed corpus hoc: nec enim tu is es, quem forma ista declarat, sed mens cujusque, is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum igitur scito esse: siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, meminit, qui providet, qui tam regit, & moderatur, & movet id Corpus, cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps Deus (c). Nempe duo maxime sunt, quæ perpetuo homines misere miseros habent, metus mortis, & circumpositorum bonorum nimia ad-

ram quia sunt substantiæ incorporeæ, quam quia activæ: quidquid enim activum est rouab Hebræis, πνευμα Græcis; spiritus Latinis dicitur. Hinc subtilissima etiam corpora spiritus vocati a Physicis, & Chemicis. Hinc ventus in Hebræis, Græcis, Latinisque auctoribus spiritus nominatur. Quin quod πνευμα tenue aliquod corpus significat, Origenes diserte monet, non accipi de Deo, nisi metaphorice; quum sit ille omnis omnino materiae expertus.

(a) Srepsias apud Aristophanem in Nubibus Act. II. scen. 1. lamentatur, cimices exsurgere sanguinem, ψυχην εκπρωει. Purpuream animam eodem sensu dixit Virgilius.

(b) Apud Cic. in somn. Scip.

(c) Quo fortassis sensu accipi potest, quod apud Euripidem in Troiadibus Jupiter dicitur . . . υς θορω, mens mortalium.

admiratio. At utrumque, si non omnino demit, maxima saltem ex parte extenuat animi nostri intima contemplatio, efficitque nos non modo in mortis prospectu alacriores, verum etiam in adversa fortuna tranquillos, atque idcirco minus ad magna gerenda impletos. De hac igitur disciplina illud ego dixerim, quod Strepsias Aristophaneus in Nubibus Act. I. sc. I., ait, de Socratis schola:

Ψυχων σορων τατ' εστι προντισηριον:

Est hæc animarum sapientum schola.

Jam ad hanc scientiam comparandam non tam librorum copia adhibenda est, quam penitissima naturæ nostræ meditatio: ex hac enim meditatione facilius, uberiusque, quam ex ulla librorum lectione humanum patescit ingenium. Quinimo si ulla hujus præclarissimæ scientiæ amatori lectio præcipienda est, eam Historicorum potius esse dixerim, quam Metaphysicorum: hi enim, ut plurimum non eum, qui in Adæ fæce versatur, sed in Platonis Republica, hominem exhibent, atque describunt: illi totam, quanta quanta est, naturam humanam, collatis moribus, offerunt. Egregie Diodorus Siculus in Proëmio ad Bibliothecam: Nam quum multâ experimenta rerum variis cum laboribus periculisque, ipsi procul ab omni discrimine positi gesta legimus, ea nos admonent maxime quid conserat ad degendam vitam. Cognitio igitur ex aliorum cum secundis, tum adversis rebus percepta, doctrinam habet ad omnia valde necessariam. Pulchrum est enim & aliorum erratis in melius instituere vitam nostram, & non tam quid alii egerint quarere, quam quid optime ab iis actum sit; nobis proponere ad imitandum. Seniorum consilia, quos atas prudentiores effecit, laudantur. At hos tanto antecellit historia, quanto plura rerum exempla complectitur diuturnitas temporis, quam hominis ætas. Scilicet, quod Solonius ab Ægyptiis dictum repetit Plato, nihil earum rerum scire, quæ antequam nascereis facta sunt, hoc est, semper esse puerum, verissimum est. Sed est & alter, ex quo natura hominis discatur, liber, homines scilicet ipsi quibuscumque futurus in hac disciplina sapiens converteretur, oportet. Hinc in cultis nationibus utramque

que rem commendat Plato in v. de legibus, & peregrinari, & peregrinos comiter excipere. Ulysses sapientem prudentemque celebrat Homerus, quod multorum urbes moreque vidisset: & in Græcis ceteris sapientia hac potissimum ex causa præcelluere Athenienses, quod peregrinarentur: contra rustici indoctique habiti sunt Lacedæmonii, quod, ut ait Nicolaus Damascenus, nec ipsi peregrinarentur, nec alios facile hospitio susciperent, quam ξενιδοσταν tacite perstringet Thucyd. lib. II. Itaque Romani barbari fuerunt quanto tempore ceteras ignorarunt nationes. Idem hodieque contingit iis populis, quibus hæc cum exteris communio, aut legibus vetita est, aut moribus: cultique homines, doctique, omniumque mortalium rerum humanarum scientes sunt ii, qui longe lateque cum aliis communionem frequentant.

Quoniam autem, quæ de quacumque re instituitur tractatio, ex methodi analyticæ legibus, a definitionibus vocabulorum paullo obscuriorum, quæ ea in re explicanda usuenire solent, suscipienda est; omnium primum vocabula, quæ passim in hac materia usurpantur, definiemus. Non autem ita, ut Geometræ nudas, & exsuccas definitiones ponemus, sed ita, ut velut primam & simplicem epigraphen naturæ humanæ exhibeamus, quam mox adjectis paucissimis axiomatis, nec multo pluribus theorematis, paullo latius diducturi sumus. Præterea longe alia est ratio definitionum Geometrarum, & ceterorum Philosophorum: illæ notionum sunt *arbitrariarum*, hæc *proprietas realium*: ut idcirco quum postremæ non longe ab *axiomatum*, & *theorematum* natura distent, non esse ullo modo *arbitrariæ* possunt, sed *reales*.

DEFINITIONES.

I. **M**entem voco rem intelligentem, principium cogitationum activum, vel, si quis malit, substantiam intelligentem:

Scholion. Non heic mentem appello *διναμιν* vim tantum intelligendi, vel cogitandi, quæ Græcis *υβς*, Latini-

Latinis proprie *mens* dicitur, sed ipsam rem, quæ intelligit, ipsum principium activum intelligendi, *υποκειμενον* cogitans; quo modo Tacitus lib. I. Annalium loquutus est; *tua*, inquit, *Dive Auguste, calo recepta mens*. Nec est cur me reprehendant Philosophi, qui id definitione complectar, quod nondum perspicuum fecerim, sit nempe mens humana substantia, necue. Enimvero cum negari non possit, nos cogitare, velle, eligere; & hæc sint qualescumque actiones; datis vero actionibus existere debeat, & earum principium aliquod activum, & ejus principii subjectum aliquod, seu substantia (ex prop. 173. pr. par.); inter comperta statui debet, existere substantiam aliquam cogitantem, nec perquiri oportere, nisi quæ sit ejus substantiæ natura.

Cartesius, Sylvanus Regis, ac plerique alii hoc statuunt discrimen inter notiones *Mentis*, & *Anima*, ut eadem substantia cogitans, siquidem in se ipsa spectetur, *Mens* dicatur; si prout corpus informat animatque, *Anima*. Quam ego doctrinam in his Philosophis, qui nullum *reale commercium* inter mentem, & corpus esse opinantur, non possum non ridere. Sed & quidam veteres *Mentem* ab *Anima* realiter velut duas res, atque, ut nunc loqui amamus, *duas substantias*, distinxisse videntur, ut non pauci e recentibus Philosophi. Anima docto Varroni definita est, *Aër conceptus in ore, deservens factus in pulmone, servens factus in corde, diffusus in corpus (a)*: quæ esse debet a mente diversa, quum hæc sit res ipsa cogitans, corporique imperans. Neque verò parva est in naturali Philosophia ea quaestio, vita ne corporis a substantia mentis manet, an aliunde: quippe gravissimi Philosophi non modo e veteri schola, veluti Henricus Gandavenfis, aliique, sed recentiores quoque plures, veluti Gassendus, Cudworthus, ac non pauci alii, a *substantia media* repetunt: Cartesiani a *spiritibus animalibus*; Leibnitius, & Wolfius a *vi corpori insita*: veteres a *vi animi sensitiva per totum corpus diffusa*. Profecto ex actiones, actio-

(a) Apud Lactant. de Opif. cap. 17.

actionumque vires, quibus corporis vita continetur, & conservatur, imperio mentis non subsunt, velut motus cordis, pulmonum, arteriarum, calor vitalis: præterea sensus ipse videtur quodammodo prævertere omnem mentis cogitationem, & voluntatem, atque ab eo potius cogitatio omnis ortum ducere. Quæ efficiunt, ut Philolophus suspicetur, aut mediam quamdam in homine esse substantiam vitalem, aut fluidam substantiam, quæ sit mentis vehiculum, ut appellat B. Augustinus, totum corpus permeare, & mechanicis corporis legibus esse obnoxiam.

Veteres, ut hoc obiter dicam, tria in animo consideranda esse putabant, 1. animæ ipsius substantiam, 2. tenne corpusculum, quo perpetuo circumdatur, 3. & corpus hoc crassius, aut ea hujus corporis pars, quæ præcipua ejus sedes est. Locus est Homeri insignis, quo ea tria explicat. Nam in Iliade J. seu lib. xxiii. Achilles phantasmate amici Patrocli somno excitus, exclamat:

Ω ποποι, η βα τις εστι και εν αιδαο δομοισι

Ψυχη, και ειδωλον, αταρ φρενες εν ενι παμπαν

Παπα! Certe igitur aliqua est & in Orci adibus.

Anima, & idolum: sed præcordia non insunt omnino.

Videntur igitur hoc in loco diserte tria illa distincta Ψυχη, ειδωλον, φρενες. Ψυχη substantia est cogitans: ειδωλον prior ac tenuis vestis, quæ, ut illi putabant, perpetuo animam comitatur: φρενες (quo vocabulo seu cor, seu diaphragma, seu tota pectoris cavitas capiatur, perinde est) sedes est animæ præcipua.

In his tribus tota ferme antiquitas mirifice consentit: ac in tertio vulgus: nam philosophi caput prætulere in duobus reliquis sapientes una atque indolenti. Christiani ipsi prioribus sæculis eadem constanter docuerunt: tenuisque illud corpusculum vehiculum animæ vocant Augustinus, aliique Latini Patres: Græci vero Theologi Ψυχην animam; quum substantiam cogitandi dicant & πνευμα spiritum, & νουν mentem. Videre est ut hæc copiose explicat vir divini ingenii Origenes in των περι αρχων libris.

II. Intellectus est ea mentis facultas, aut vis (A)

qua

qua abstractas, aut genericas formas percipit, qua cogitat, ratiocinatur, &c. Intellectus ratiocinans vocari solet ratio (B).

Scholion. (A) Intellectum definivi vim mentis, non ipsam mentem, idcirco quod ita simus vulgo assuesciti, ut actiones quascumque ex viribus manare judicemus, vires vero subjectorum quorumcumque esse. Quum autem functiones, quas intellectui tribuimus, nobis videantur esse actiones qualescumque; sit ut intellectum vim appellemus: & quum existat substantia quædam cogitans, quæcumque ea sit, quod paulo post videbimus, ejus substantiæ vim intellectum dicimus. Non sum ignarus, refragari nobis viros doctissimos, non e veteribus modo Scholasticis, sed e novellis quoque Philosophis, qui intellectum passivam faciunt potentiam, cui norioni explicandæ minus est vocabulum vis accommodatum. Sed næ isti egregie sapiunt. Nam siquidem percipere ideas, versare eas ex omnibus adspectibus, conferre, quid antecedit, aut sequatur perspicere, reminisci, conjicere, intellectus sunt, profecto eæ quum sint actiones, intellectus activa potentia est: si vero mentis id esse negant, nulliusne subjecti erunt, an alicujus? Nullius dicere, est aliorum patientia abuti. Si alicujus, id mens est. Aristoteles duo in anima distinguit, δυναμιν, & ενεργειαν, potestatem, & actionem. Ac quamquam quasdam ενεργειας, ut sensuum, & phantasiæ ab extrinsecis causis repetit; non dubitat tamen esse δυναμιν cogitationum & intellectionum. Vide II. de anima. Quæ quum sint perspicua, otiosum censeo pluribus eam quæstionem persequi. At enim, ideas seu φαντασιαι excipit intellectus, non creat. Esto. At tum non ideæ intellectus erunt actiones, sed aliæ, quas circa ideas exserit. Quod si qui est, qui tribuat quidem homini mentem, sed negat activam, is pugnantly pronunciat. Nec ego igitur probo Renatum Cartesium, qui cum alibi, tum epistola VIII. primæ partis, quæ est ad Elisabetham eruditam illam Principem Palatinam, scribit, rationes, quæ Dei existentiam probant, illumque primam esse & immutabilem causam omnium esse.

effetricem, qua a libero hominum arbitrio non pendent, mihi videri probare, illum etiam esse causam actionum omnium, qua a libero arbitrio pendent, idest a mente eum ratione, nec invita agente, quum nihil sit aliud arbitrii libertas; & quidem causam non tantum primam, & conservatricem creatarum virium, earumque directricem, quod vacat controversia, sed totalem: nam paucis interjectis addit, verum Deus ita est rerum causa, ut sit etiam TOTALIS. Id enim præter quam quod evidentissimis rationibus repugnat, quæ demonstrant inesse in rebus mundanis vires suas, singulis peculiaris, quemadmodum ex prima parte patet: grandem quoque viam pandit Spinozismo, quod quum ex iis, quæ in eadem prima parte dicta sunt, tum etiam ex iis, quæ inferius sumus dicturi, est evidens.

(B) Philosophi nempe non aliud videntur *rationis* vocabulo intelligere, quam vim istam *computandi*, quæ sine intelligentia non est. Sed aut fallor, aut viri ipsi docti, dum velut ex tripode definiunt, *hæc rectæ rationi esse consentanea, illa adversa*, nihil minus sæpe meminerunt, quam quod *rationem* esse posuere. Ut ergo enucleator *rationis* sit Philosophis nostris notio, paullo altius repetam.

1. Est in hominibus determinatus quidam idearum numerus, quibus res externas sibi representant.

2. Hujusmodi ideæ (1) nec immutabiles omnes sunt, nec semper eodem numero continentur: nam præter quam quod in singulis hominibus pleræque variant numero, & qualitibus, pro ætate, conversatione, moribus, studiis, affectibus, &c. in tota quoque quadam humani generis parte, veluti in Græcia, Italia, Perside, &c. numero, & qualitibus variant pro variis temporibus, publicarum rerum fortuna, sectis Philosophorum, aliisque causis. Itaque non eodem modo cogitabant Græci Codri tempore, atque temporibus Xerxis, aut aliis: non eodem modo Romani tempore Numæ, ac temporibus Decemvirorum, aut Augusti: nec eodem modo tota Europa Christiana tempore Caroli Magni, ac tempore Caroli V.

3. Quod dico de Rep. Civili, id magis etiam de
Lit-

Litteraria dictum volo. Habent enim sua fata & litteraræ. Disciplinarum, atque Artium quædam hoc sæculo, quædam alio magis florent: hæc in Gallia magis; alix in Anglia. Maxime cum disciplinarum quarundam fortuna pendeat, aut e publica æstimatione, aut ab utilitate: *Honos alit Artes, omnesque incenduntur ad studia gloria; jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur* (a). Hinc vero fit, ut non eodem modo semper in Rep. litteraria cogitetur.

4. Quum ergo vulgo loquimur, minusque accurate, ea plerumque judicia dicimus rectæ rationi conformia, quæ præsentis numero, & qualitibus idearum tum nostri, tum eorum, inter quos versamur, consentanea judicamus; ea vero adversa rectæ rationi, quæ ab his ideis abhorrent, quæ etiam absurda, & significantius græce ἀτοπία, quasi non sit eo tempore iis locus, dicimus. Ita superioribus sæculis *cum ratione consentire, aut ab ea dissentire*, idem prorsus valebat, atque Aristotelis placitis consentire, aut dissentire; cuius rei plura, etiam doctorum hominum exempla, proferre possem, si essent opus.

5. Sed hæc judicia (4) alio tempore, aut apud alios, ob varietatem idearum (2. 3.), conversa natura, non eadem censentur. Inde fit, ut paria reperias judicia probata omnibus, & omni tempore, fallunturque sæpe, qui levi quadam similitudine de veteribus, aut extraneis judicant, consentire eos nobis.

Scholion. Instar omnium sit unum e Rep. Litteraria depromptum exemplum. Henricus Morus egregius fuit philosophus, & penetratione mentis, atque usu rationis insignis. Is sua consulta ratione ad Cartesium scribit: *tandem enim clare mihi affulsit Cartesiana lux, idest libera, distincta, sibi que constans RATIO; quæ naturam pariter, ac paginas tuas mirifice collustravit: ita ut aut nullæ, aut paucissimæ supersint latebræ, & loci, quæ non patefacit nobilis illa Fax omnia profecto tam concinna in tuis Philosophiæ Principiis Dioptrici, & Meteoris, tamque pulchra sibi ipsis, NATURÆ-QUE*

(a) Cic. in prima Tusc.

QUE consona sunt, ut mens, RATIOQUE humana jucundius vix optaret, letiusque spectaculum. Merfennus in epistola ad Gisbertum Voetium . . . credidi, inquit, lucem aliquam eximiam huic viro (Cartesio) Deum infudisse . . . vix, ut credam ulli mortalium majorem rerum naturalium cognitionem a Deo tributam. Recta ergo rationi Cartesiana Philosophia consentanea tum videbatur. Nunc contraria omnia: nam sunt hæc *propositi, relativa*. Quæ ergo est recta isthæc ratio? nec in Philosophia tantum naturali id sæpe obtinet, sed in morali maxime, in qua idcirco de virtute, & vitio, de bono & malo, de justitia, & injustitia apud minus accurate differentes tot sententiæ, quot capita.

6. Philosophus ergo noster, quo ab his vulgi erroribus caveat, duo distinguat in *recta ratione*, ideas, & *ratiocinium*, seu *materiem*, & *artem*. Tum vero dicito quidpiam esse *rectæ rationi* conforme, quum & *ideæ rerum naturæ* sunt conformes adamussum, adeoque immutabiles; & inde ducta *ratiocinatio* est necessaria. Quod si quando incidat *quæstio de recta generis humani ratione*, vim *ratiocinandi*, non æqualem licet, omnibus esse communem pronunciet, principiorum vero *ratiocinandi* pauca tantum, eaque manifesta. Ex quo intelliget, & esse *rectam* quamdam *rationem* toti generi humano communem, eamque immutabilem: & plures alias, quæ itidem dicantur *rectæ*, temporum, nationumque *propriæ*: sed quæ *revera* tales non sunt.

7. Sed quæret hoc in loco quispiam, sint, nec ne, *ideæ* ullæ toti hominum generi communes, eaque immutabiles? Neque enim, si nullæ sint hujusmodi *ideæ*, esse ulla potest toti hominum generi communis ratio, sed inter eos tantum erit aliqua, quorum communes quædam sunt *notiones*. Quum hæc *quæstio* plurimi intersit, & ad *speciei humanæ unitatem* asserendam, & ad illud jus *constituendum*, quod *naturale*, & omnibus commune dicitur, commentemur hac de re paullo accuratius.

8. Ac illud in primis quilibet per se animadvertere potest, rerum naturam unam esse ac uniformem ubique, saltem *substantia*, legibus, ac ordine generali, seu & pul-

pulcherrime constructam ordinatamque, & eodem semper, ac ubique ordine ire, relationesque earum rerum, quæ in natura sunt, easdem semper esse, constantes, immutabiles. Sunt enim omnia ex rerum ipsarum *essentia* in natura ordinata; quæ quoniam eadem sunt semper ac constantes, unum, eundemque semper ordinem servarunt, ac ubique servant.

9. Porro hujusmodi rerum natura, quacumque hominum sensibus patet, ac quomodocumque patet, eadem, ac eodem modo iis obicitur: *non aliam videre patres, aliamque nepotes*, inquit ille. Magnorum globorum ordo, situs, motus, phænomena cetera, eadem ubique. Telluris, quæ sunt, nascuntur, crescunt, intereunt, ordinem ubique servant eundem, relationes easdem, ubicumque sunt. Ac quanquam *non omnis fert omnia tellus*, sunt tamen ubique communia quædam, ac plurima magis *modificationibus*, quam *substantia* differunt. Ita *objecta sensuum humanorum*, saltem maxima parte, ubique sunt eadem, & constantissima.

10. Jam *humani sensus* sunt in omnibus hominibus similiter constructi, oculi, aures, tactus. Natura quoque ipsa humana similis in omnibus. Reperies quidem homines magnitudine, colore, victu, vitæ moribus inter se quandoque differre plurimum, idest iis, quæ sunt *natura humana accidentia*; at non aut corporis *structura essentiali*, aut *propensionibus* naturæ, affectibus, ejusque generis aliis. Voluptate & dolore capiuntur ubique omnes ac permoventur: ira, odio, amor, misericordiæ, spei, metui, ambitioni, avaritiæ, aliisque aut animi perturbationibus, aut vitiis, aut virtutibus, *subjecti* omnes. Ita videre possumus, quacumque patet tellus, Sinenses, Japonenses, Tartaros, Samojedas, Lapones, Americanos, Africanos eandem generatim habere naturam, ac Europæos, nec differre, nisi iis, quæ naturæ *accidunt*, aut quæ educatione, aut climatibus inducuntur. Ac id ego observavi sæpe in Viatorum Itineribus, incultas ipsas ac barbaras gentes, quas vocamus, generis *miseriordia* tangi, *amicitia* capi, *justitiæ* esse intelligentes, pudore ac verecundia *solere* ad turpes res suffundi, ac eo constantius, quo a ma-

magnis civitatibus remotiores, in quibus corrumpere, & corrumpi seculum vocatur.

11. Præterea vis judicandi & ratiocinandi, utut non in omnibus æque expedita & prompta, est tamen in omnibus. Itaque hominum societatem invenies nullam, quæ & vitæ consulere nesciat, & non sit numerorum suapte natura intelligens, & regimen politicum omnino ignoret, saltem œconomicum, & religionis sit inscicia, & artes qualescumque non excolat. Sunt populi qui hæc omnia perfectius, plenius, promptius efficiant; sed nemo, qui penitus ignoret. Cultura igitur, & educatione, nonnihil etiam temperamento, differunt magis, quam natura.

12. Ex quibus ego conficio, esse communem quandam toti hominum generi rationem. Nam & similis in omnibus natura, ac sensus (4), & una ac uniformis ubique natura rerum (2), eademque oculis omnium objecta (3); & ratiocinandi facultas omnium (5). Ergo habent homines omnes, ut eandem semper ac constantem rerum naturam sensibus subjectam, ita communes quasdam ac constantes notiones. Iisdem præterea affectibus ac propensionibus subjecti, ac communi ratiocinandi facultate præditi, non possunt non in communibus quibusdam veritatibus perpetuo consentire. Ex quibus illud efficitur, esse rectam quandam rationem hominum omnium communem. Quod nisi esset, qui fieri unquam potuisset, ut aliæ cum aliis locis ac climatibus distantissimis nationibus societatem inirent, ac commercia agerent? Id enim non magis fieri potuisset, quam inter sanos, & insanos, homines & pecudes, quibus nulla est communis ratio. Me elementorum angustia verant, hac in re esse longiorem. Lectores, qui philosophari amant, ipsi per se hæc copiosius deducere possunt, potissimum si in humana historia fuerint verfati.

III. Perceptio Philosophis est unius ideæ contemplatio, quin eam cum alia quacumque comparemus.

IV. Judicium est plurium idearum, earumque relationum clara atque evidens perceptio.

Scholion. Distinguedum est judicium a dubio, opi-

nio-

nione, fide. Illud sic ego accipi velim, ut sit perceptio clara relationis idearum: si obscura sit, aut nulla, dubium est: si minus ex una parte obscura, opinio: si nulla apud nos; sed alterius judicium pro nostro habeamus, fides. Ita judico, totum esse qualibet sua parte majus: dubito, stellæ pares ne numero sint, an impares: opinor, esse in luna animantes: credo, ab Annibale apud Cannas exercitum Romanum internecio prælio trucidatum.

V. Ratiocinatio est plurium judiciorum comparatio instituta ad id clare percipiendum, quod intuitione non perspicitur. Ea constat principio, applicatione, consequentia, aut, ut ajunt Græci, ἡγεμενῶ, μεταλλῆ, ἐπιφορῆ.

Scholion. Sunt hæc definitiones ex Malebranchio desumptæ (a). Quum v. g. inquit, bis duo, vel quatuor percipimus, tum simplex est perceptio. Quum vero judicamus, bis duo non esse quinque, quid in hoc negotio agit intellectus? id unum certe, percipit nimirum relationem paritatis, quæ est inter duo, & duo, aut bis duo, & quatuor: & relationem imparitatis, quæ est inter bis duo & quinque. Judicium igitur intellectus nihil aliud est præter perceptionem relationis, quæ inter duas, vel plures deprehenditur res. Sed ratiocinium est perceptio relationis, quæ inter duas vel plures relationes duarum vel plurium rerum deprehenditur. Hæc ille. Quæ cum sint, qui potuit idem philosophus scribere, judicia pertinere ad voluntatem, non ad intellectum? id certe est notionibus suis turpissime implicari (b). Sed est in hac Malebranchii doctrina, quod aut minus sit verum, aut minus clarum. Enimvero non omnis perceptio relationis duarum idearum proprie judicium est, & appellari potest, ut superiori scholio dictum est: clara tantum & evidens judicium & est, & dici debet: obscu-

Tom. III.

C

ra

(a) Lib. 1. de inq. ver. cap. 2. §. 7.

(b) Non ego negaverim, sæpe in Græcis Latinisque scriptoribus judicium & βελον, ac judicium & voluntatem una permixeri. Id tamen ita fit, quod illi vocabula βελον, & voluntas pro decretis acceperint, quæ non sine judicio & consilio sunt.

ra vero, aut opinio, aut dubium; ut perceptio idearum extremarum, sed non earum convenientiæ, aut repugnantia, siquidem convenientia, aut repugnantia ex alterius auctoritate statuatur, fides (a). E.G. clare percipio $A = B$, aut $A < B$, seu intuitione id efficiam, seu ratiocinio, judico. Si minime intueor clare, tum aut opinor, siquidem parva quædam, non illa tamen clara lux affulgeat: aut dubito, si nulla, vel utrinque æqualis: aut tandem credo, si ex alterius auctoritate id mihi persuadeam.

VI. Idea est forma quædam rei cujusvis, aut existentis, aut possibilis.

Scholion. Non heic persequar idearum genera, quod in arte Logico-Critica feci copiose. Unum tantum moneo, distinguere Philosophos solere inter ideas intelligibiles, *vonuata*, & *phantasticas*, seu *materiales*, *phantasticas*: illas enim vocant formas pure intellectuales, omnis concretionis corporeæ expertes; has impressiones in cerebro factas, seu ab objectis externis in sensus incumbentibus, seu ab actionibus ipsius mentis in cerebro. Quæ divisio, quod suboluit Cartesio in examine programmatis Belgici, nullo modo esse propria potest. Nam idea est forma exhibens rem quamdam, seu *ideatum*, sed exhibens menti perspicienti: dicitur ergo idea hujusmodi forma ex relatione ad mentem intelligentem. Jam nunc aut mens incorporea est, aut corporea. Si primum, nequit suscipere, & intueri nisi formas pure intelligibiles, atque idcirco materiales formæ in cerebro descriptæ, quæcumque eæ sint, cum nequeant immediate esse menti præsentis, dici ideæ non possunt, nisi admodum improprie. Quod si corporea sit, tum nullo modo obversari ei possunt *vonuata*, formæ intelligibiles, neque idcirco illæ sunt intelligibiles ideæ. Præterquam quod definiri prius oportet, ideæ, & perceptiones idem sint necne, ut possit divisio illa intelligi. Nunc vero cum id non constet, videri potest, eam divisionem vocabulis constare nihili. Interim hoc

(a) Vide quæ diximus in Arte Logico-Critica lib. 3. cap. 2. §. 6.

hoc modo loqui oportet, ne susceptas disciplinas turbemus (a).

Ceterum quidquid sit de hujusmodi divisione, id certum est, non posse alio modo concipi a nobis ideas, nisi formarum, aut imaginum instar, quæ cum obijciuntur menti, res referunt, aut existentes, aut possibles. Scilicet rerum aut existentium, aut possibilem perceptio non fit extra nos, sed in nobis. Quum vero fieri nequeat, nisi intima conjunctione principii intelligentis, aut cum rebus ipsis, quas percipit, aut cum earum rerum imaginibus, quomodo disputat Aristoteles; nisi ideæ sint *imagines* & *formæ* rerum, oportet, mentem nostram cum rebus ipsis uniri; quod explicari non potest, nisi aut ope intellectus agentis Arabum, qui sit toti naturæ creatæ infusus; aut, quod absurdius quoque est, ope Pythagorici, & Spinozisti systematis, ut non sit alius intellectus noster, nisi pars quædam Dei, aut Deus ipse per universam rerum naturam diffusus, & commens. Spinoza enim sic censet (b): quod ad mentem humanam attinet, eam etiam partem naturæ esse censeo; nempe quia statuo dari etiam in natura potentiam infinitam (intensive, & extensive reali extensione) cogitandi, quæ, quatenus infinita, in se continet totam naturam objective, & ejus cogitationes procedunt eodem modo, ac natura, & ejus nimirum ideatum. Deinde mentem humanam hanc eandem potentiam statuo, non quatenus infinitam, & totam naturam percipientem; sed finitam nempe, quatenus tantum humanum corpus percipit, & hac ratione mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo. Quæ cum sint non minus absurda, quam impia, nihil immutandum est de vulgari illa definitione.

VII. Memoriam vocamus facultatem ea iterum percipiendi, quæ alias sunt a nobis percepta, sed ita, ut

C 2 nobis

(a) Vox *ideæ* sæpius apud Platonem atque Aristotelem pro specie aliqua universali capitur. Dubio tamen vacat, Græcorum vulgus ita loquutum, ut quæcumque forma oculis adspiceretur, *ideæ* vocitarent; quomodo speciem a specio eodem sensu dicere Latini. Sed mox abstracte accipi captum est in scholis.

(b) Epist. 5.

nobis probe simus conscii, fuisse ea alias percepta. Quocirca si sensus præteritæ perceptionis desit, ea actio reminiscencia dici nequit.

VIII. Reminiscencia est actio ipsa, quæ rem alias perceptam iterum percipimus cum sensu & conscientia fuisse alias perceptam. Differunt igitur memoria, & reminiscencia veluti *habitus*, & *actus*, ut nempe quod *habitu* est memoria, id *actu* sit reminiscencia.

Scholion. Inesse in singulis *reminiscentiis* sensum veterum perceptionum, id clara intima conscientia percipientis. Id explicatu difficilius videtur Philosophis, unde is sensus proficiatur: neque enim eam rem ullo modo expedire posse opinantur. Et certe seu e cerebri vestigiis existere dicas, seu e vestigiis sui generis, quæ post sensationes, & perceptiones fortassis supersunt in animo ipso, inextricabilibus implicari questionibus. Nam cerebri vestigia perceptionem excitare posse, ut demus, non video quæ possint reminiscenciam. Regeres, agnoscere mentem non recentia esse vestigia illa, sed vetera: rogo quibus tandem signis? Vide ut clare respondeas. Confugere vero ad vestigia in animo ipso fortassis insculpta, magis etiam mihi obscurum videtur, quam superius: enimvero nec quid sint hujusmodi vestigia, nec qualia, *actuosa* ne, an immobilia & inertia, explicari potest. Non desunt, qui eum sensum, non minus quam sensum doloris, aut voluptatis a Deo repetunt (a). Argumentum rei inextricabilis perspicuum (b). Quæ omnia idcirco monui, ut habeant tirones philosophi exercendæ mentis argumenta.

Ce-

(a) Malebranchius.

(b) Dubitari non potest, quin sensus iste nascatur ex idearum concatenatione & identitate. Nulla enim idearum nostrarum est, quæ cum pluribus aliis *περισυρτων* diversarum loci, temporis, personæ non sit conjuncta. Itaque ubi ad animum redit aliqua iis separata circumstantiis, reminiscor: reminiscor vero fere nunquam, si illa oblitterata sint. Hoc cogitanti non potest, non esse perspicuum. Sed necesse tamen est, ut eæ motiones, quibus idearum memoria excitatur, aut eadem sint cum illis, quæ olim eas ideas exhibuere, aut non multum ab illis dissimiles. Hanc hic identitatem dico idearum.

Ceterum de memoriæ natura in loco commodius.

IX. Vocamus facultatem sentiendi (a) eam, quæ motuum in nervis, aut ab externis objectis factorum, aut a causis in ipso nostro corpore existentibus excitatorum conscii sumus.

Scholion. Duo distinguere oportet in sensationibus, alterum, quod est corporis, alterum, quod ad animum pertinet. Ac in corpore est irritatio quædam, aut expansio telæ nervosæ, sine qua nulla in nobis gignitur sensatio. Nam hæc tela est ita sensationum omnium instrumentum, ut oculi visus, aures auditus. Hinc fit, ut eo læso, aut in aliqua sui parte, aut in omnibus, sensationes vel debilitentur, vel omnino cessent: hinc, ut si nimium relaxetur, ut in profundo somno, aut in lethargo, sensationes evanescant. Ad animum pertinent *perceptiones doloris*, & *voluptatis*, & *sensus*, seu *conscientia irritationis corporeæ*, quæ singulas sensationes comitatur: nam qui intendunt animum, intelligunt conjuncta quidem illa duo esse, sed distincta. Qui mentis humanæ essentiam in sola posuere cogitatione, id sensum istum unum faciunt *ex modis cogitandi*. At nisi nobis ipsi illudere velimus; negare non possumus, *sensum* hunc longe diversæ naturæ esse a modis cogitandi, quod sensit Aristoteles in libris de Anima. Interim Philosophi isti, nisi dicere velint, sensum illum esse agitationem mediæ cujusdam Animæ, quum constet, mentem esse substantiam omnino inextensam, nihil superest, ut dicant, nisi esse *nescio quid*. Sed ea de re accuratius infra.

X. Facultas imaginandi dicitur ea, quæ ideas corporeas absentium corporum nobis repræsentamus, varieque copulamus, augemus, minuímus, & quæ res ipsas incorporeas sub corporeis imaginibus nobis dipingimus. Vocari etiam solet *phantasia*.

Scholion. Non est ea *vocabuli* definitio, sed rei. Nam

C 3

quod

(a) Scholæ hic nos adigunt a latina vi atque elegantia verbi sentire abscedere: est enim hujus verbi mira proflus in Latinis Auctoribus vis & intelligendi, & præsentendi, & judicandi, & acute pervidendi.